

MARÍA LUISA LAVIANA CUETOS

’98 emléke Spanyolországban¹

Az utóbbi időben mindenki egyfajta sajátos „megemlékezések kultúrájában” él, amely a történelmi emlékezet igazi parádéjaként állandóan arra emlékeztet bennünket, hogy a nap-tár emblematikus dátumokkal zsúfolt, amit évfordulók s különösen centenáriumok – azaz többé vagy kevésbé megemlékezésre méltó események – sokszoroznak meg.

E „kultúrán” belül, és különösen olyan nagy múltú ország esetében, mint Spanyolország, nem lenne különösebben nehéz ünnepelni (vagy megsiratni) szinte hetente centenáriumokat, megemlékezéseket. Most 1898 centenáriumánál vagyunk, de ez nem egyszerűen centenárium: ellenkezőleg, sajátos dimenziója van, és ez eltérő jelleget ad e megemlékezésnek, de ezt a sajátosságot egyesek „fenyegetésnek” látják.² E különlegesség abban áll, hogy „98” azonos jellegű az országban és a városokban, például a Sevillában átélt, ünnepelt, megrendezett (és ugyancsak fájlalt és vádolt) „92”-vel. 1898 kétségtől nem azonos, sőt inkább ellentétes 1492-vel abban az értelemben, hogy e két dátum a kezdetet, illetve a véget jelenti a spanyolok amerikai gyarmati rendszerében. Historiográfiai szempontból az analógia vagy a szembeállítás jelentősége nő, ha tekintetbe vesszük, hogy – mint ahogy a francia történészek az 1789-es *Forradalom*, vagy a német történészek az 1939-1945-ös *Háború* vonatkozásában határozzák meg önmagukat – a historiográfiai irányzatok meghatározására a spanyol amerikanisztikában a kulcstény az a pozíció lehetne, melyet egyesek szerint a *Függetlenség* testesít meg; míg mások szerint a *Felfedezés* vagy a *Conquista* tölthetné be ezt a szerepet. Persze valószínűleg mindkét álláspont valójában ugyanazt jelenti, mert az az idea, amely a *Conquistáról* szól, kijelöli magának a *Függetlenségnek* a tartalmát is, tehát ’92 és ’98 újra csak összetartoznak.

Az egyik évszám (1492) úgy ismert, mint a „Felfedezés Éve”. És nem jelentőség nélküli az sem, hogy miközben 1492 *öttszázadik évfordulójának* ünneplése előtt és alatt – és nem csak Spanyolországban – széles és intenzív vita bontakozott ki magának az ünneplésnek az elnevezéséről is (mely sokféle, köztük néhány igen hipokrita elnevezéssel zárult, mint például a „két- vagy három világ találkozása”); 1898 első centenáriuma számunkra, legalábbis Spanyolországban, egy katasztrófáról való megemlékezés. ’98 a „Szerencsétlenség Éve” maradt továbbra is, ahogy a kortársak maguk is nevezték.

Igaz, hogy a spanyolok kollektív emlékezetében a „’98” (amely nevet adott az írók és értelmiségiek egy generációjának, és amelynek jelentősége messze túlnő az irodalom szűkebb határain) még sokfajta más, ellentmondásos víziót is életre keltett, de csaknem mindegyik „katasztrófa” egy pesszimista, sópánkodó vagy rehabilitáló vízióval, egy nagy nemzeti tragédiával és ennek a spanyol életre vonatkozó következményeivel kapcsolódott össze.

Egyszóval olyan rémálomnak tűnik „’98”, mely időben hosszan elhúzódott, és az 1936-os polgárháborúban a „két Spanyolország” szembenállásában kulminált, ami valóban szerencsétlenség volt Spanyolország számára. A kapcsolat ’98 és ’36 között jól ismert. E kapcsolat jelképe Franco tábornok, aki a *Faj* (Raza) című film forgatókönyvének szerzője vagy társszerzője is lehetne. Ott ugyanis a polgárháborús győzelem a „nationalisták” számára „’98 kárpótlása” lett: olyan összekapcsolás ez, amely a hálátlanságra és elhagyatottságra utal. E felfogás a spanyol hadseregben született, mely önmagát a „szerencsétlenség” és a tehetség-

¹ A tanulmány egy Havannában 1998. január 12. és 18. között tartott tudományos konferencián elhangzott előadás szövege. (A fordító jegyzete.)

² Goytisolo, Juan: *El 98 que se nos viene encima*. El País, 1997. május 27.

telen politikusok közvetlen áldozatának tekintette.³ S az autoritarizmus erősödése, mely 1898 után gyökeret vert a hadseregben, együtt járt a népi antimilitarizmussal, mely meglehetősen korán megjelent, s még a spanyol szenátusban is hangot kapott, ahol 1898. szeptember 6-án Adolfo Suarez de Figueroa az „utca emberének érzelmeit” kifejezve keményen bírálta a tábornoki kart, amire Weyler tábornok másnap ingerülten válaszolt, leszögezve, hogy „a vereség igazi vétkesei a politikusok”. E körül botrányig fajuló heves vita bontakozott ki az ülésteremben és azon kívül is.⁴

Am ha a legújabb kori spanyol történelm igazi szerencsétlensége ’36 volt, amelyet ’98-hoz hasonlóan továbbra is „szerencsétlenségnek” tekintenek, olyan sztereotípiát ez, amellyel a spanyol jelenlét végét nevezik Amerikában és Ázsiában.

Az is nyilvánvaló azonban, hogy mai látószögből nézve nem nevezhetjük „szerencsétlenség”-nek a gyarmatok elvesztését. A szerencsétlenség valójában a *Függetlenség* kudarca volt, melyért e népek küzdöttek; szerencsétlenség volt az emberi életben történt veszteség, a sok ezer Fülöp-szigeteki, kubai és spanyol halott (ez utóbbiak többségükben egyszerű emberek voltak, akik nem tudták megvásárolni a katonai szolgálat alóli mentességet a Tengerentúlon, mivel nem rendelkeztek ezerötszáz vagy kétezer pezetával, amibe e mentesség került); szerencsétlenség volt maga a háború a spanyolok és a kubaiak között, a spanyolok és a filippinók között; és maga a háború is, melyet nem lehetett elkerülni, de amelyet maga Spanyolország tett elkerülhetetlenné szerencsétlen gyarmati politikájával a 19. század végén.

Mindezzel együtt is, s még kizárólag spanyol látószögből is, túl a katonák elvesztésén, túl a flotta elsüllyesztésén és a katonai vereségen, vannak más aspektusai is e nagy hatású eseménynek Spanyolország történetében, melyek e történelmi vitában mindmáig elfeledettek vagy kevésbé értékelték. ’98-nak például nagy szerepe volt a „Restauráció” formálódásában, amely komoly szándékot mutatott arra, hogy Spanyolországnak európai parlamenti rendszert adjon, miközben persze magában foglalta a „caciquismo”-t⁵ is. Az „újjászületés” mozgalma is ekkor jött létre, amelynek első jelcí már a felvilágosodás idején feltűntek, amikor néhány spanyol (Fecijoo, Jovellanos, Cadalso) felismerték a hanyatlást, az elmaradottságot, Spanyolország magányosságát, ezért igyekeztek Európához és a modernitáshoz „közelíteni”.

Az *újjászületés* és a *Szabad Oktatás Intézetének*⁶ személyiségei hidat jelentettek e felvilágosultak felé, és a spanyol társadalomnak a megújulás impulzusát adták, s ebbe a folyamatba a munkásmozgalom is integrálódott két olyan nagy áramlatával, melyek a polgárháborúig jelen voltak: az anarchistákkal és a szocialistákkal.

Egyszóval ’98 „katasztrófája” egybeesik a spanyol modernizáció első, szigorú tervével, egy olyan programmal, melyben Európa volt a vonatkozási pont: Európa mint „megoldás” a „problémára”, amely maga Spanyolország, Európa tehát „a modernitás metaforája”-ként szerepelt, mely metafora egyébként még ma is élő és aktuális.⁷

Ugyanakkor 1898 után Spanyolországban meghonosodtak a perifériák nacionalista programjai (s ezzel maga a spanyol nacionalizmus is), valamint a decentralizáció első kísérletei, melyek azonban nem valósultak meg csak 1978-ban az *Alkotmányon* és az *Autonómiák*

³ *Raza* (A faj) című film a kubai háborúban kezdődik, a főszereplő – aki magát Francót szimbolizálja – apjának halálával, aki a tehetetlenséget és a liberális politikusok hazafiatlanságát ostromozza.

⁴ García, J. R. Milán és mások: Percepción y memoria del desastre del 98. Madrid, Historia abierta, 21. szám, 1997. október 17. 17. (a továbbiakban: Historia abierta)

⁵ A spanyol vidéket teljhatalommal ellenőrző, a központi kormányokkal jó kapcsolatot fenntartó „kis-királyok” – legtöbbször helyi nagybirtokosok – neve „cacique”. Innen e jelenség általánosító elnevezése. (A fordító jegyzete.)

⁶ Institución Libre de Enseñanza – 1876-ban alapította Francisco Giner de los Rios; a reformgondolkodás és megújulás egyik szellemi központja lett Spanyolországban. (A fordító jegyzete.)

⁷ Junco, José Alvarez: La nación en duda. In: Más se perdió en Cuba. Cuba, 1898 y la crisis de fin del siglo. Madrid, 1998. 463. (a továbbiakban: Más se perdió en Cuba)

államán keresztül, jelczve ezzel is, hogy politikai szempontból Spanyolországban ’98 reménytelensége nem más, mint a modernizáció válsága.

Az a mód, ahogy egy misztikus és mitizált évszám centenáriumát ünnepeljük, amellyel kapcsolatban az utóbbi években mély historiográfiai változások zajlottak és a megújulás is jelen van, távol áll az ún. „kilencvennyolcasságtól”, azaz távol a *katasztrofista* megközelítéstől, amely azt az értelmiséget jellemezte, amely az USA-tól elszenvedett vereséget arra használta fel, hogy leplezze a rendszer fogyatékosságait; de távol áll ez azon nézetektől is, amelyek a lehetséges forradalmi áradattól, illetve a megvert katonák revansizmusától megriadt politikusokat jellemezték.

A katasztrofista felfogás – paradox módon – nagy ereje ellenére valójában csak rövid életű volt, s a „szerencsétlenség” igen hamar feledésbe merült még azoknál is, akik a vereséget mint egyfajta általános büntetést fogták fel. S ez a felfogás a 20. század kezdetén erősen befolyásolta a parlament döntéseit és a spanyol kormány tetteit. Ma úgy tűnik, mintha ’98 sok évtizeddel korábban történt volna; úgy tetszik, hamar „túljutottak ama kezdeti rettegésen, hogy a rendszer megbukik. És csaknem általános érdekként jelenik meg az éppen megtörtént gyarmati kudarctól való elhatárolódás.”⁸

Talán ez az oka annak, hogy nem található olyan komoly elemzés, mely értékelné az igazi következményeket és a válság jelentőségét, s amikor ilyen elemzés készül, s a történeti megközelítés a 19. század végi Spanyolország érzelmi vagy szentimentális vízióinak helyébe lép, ’98 toposza immár kevésbé traumatikus vonásokat ölt. Így például a hadtörténet feltárta, hogy ez a háború az Egyesült Államokkal a „kisebbik rossz” változatként értékelhető, olyan – minimálisra tompított – összeütközésként, mely lehetővé tette a gyarmati válság „méltósággal” történő lezárását.

Ma már tudjuk, a spanyol kormány a háborúra szavazott, amelyről tudta, hogy elveszti, mivel félt – egyébként úgy tűnik, alaptalanul –, hogy a lehetséges alternatívák – azaz a kubai felkelők előtti meghátrálás vagy Kuba békés átadása az Egyesült Államoknak – új katonai felkelést vagy magának a monarchiának a bukását vonnák maguk után.

Másfelől, ama erőfeszítések ellenére, melyek a vereség gazdasági hatására kívánják a súlyt helyezni⁹ és eltlóozzák e gyarmati területek elvesztésével járó, a spanyol gazdaságra gyakorolt negatív hatást, ma már tudjuk, hogy e hatás nem volt sem túl nagy, sem túl tartós. A gazdaságtörténészek egységesek abban, hogy historiográfiai túlzásnak tartják a ’98 „katasztrofális” hatásáról írottakat. A kereskedelmi visszacsés, bár jelentős volt (mindenekelőtt néhány körzetben, például Katalóniában), nem vált meghatározóvá, mivel az utolsó amerikai spanyol gyarmatok akkoriban nem álltak cserke kapcsolatban Spanyolországgal (kivéve Katalóniát), s elszakadásuk a tőke repatriálásával járt (több milliárd pesetára becsülik ezt az összeget), ami az anyaországra igen jótékony hatást gyakorolt. Ez bőségesen pótolta a védett piacok elvesztését és a rettenetes háborús adósságot. Egyszóval tehát Spanyolországban nem ’98-cal kezdődött a depresszió periódusa, s nem is okozott gazdasági válságot, ám valóban az Állam legitimációs, bár rövid távú válságához vezetett.¹⁰

Úgy tűnik, az irodalom- és eszmetörténet is komolyan megkérdőjelezi ma már ama idők nagy alkotóinak „kilencvennyolcasságát” és újrazivsgálja szerepüket, mint olyan, a változásban érdekelt és tehetséggel megáldott értelmiségickét, akik az akkori Spanyolország számára politikai alternatívákat fogalmaztak meg. Az is közismert, hogy ezek az írók és értelmiségick nem sok fájdalmat mutattak a gyarmatok elvesztése miatt. Nem volt ez más, mint a viták állandó köntösc, mely viták valójában legalább egy évtizeddel korábbiak, mert a „kilencven-

⁸ 98 y „Noventayochismo.” Historia abierta 13.

⁹ Diario de las Secciones de Cortes. Congreso de los diputados. 1898. szeptember 12. Sagasta beszéde a vereségről.

¹⁰ Más de perdió en Cuba 261-344.

nyolcasok”-nak is éppen az „fájt”, ami a korábbiaknak (Larra, Galdós, Clarín), vagyis a *caiquismo*, a korrupció és a liberális elképzelések kudarca.

A „szerencsétlenség” szó állandó emlegetése a „kilencvennyolcas” szövegekben olyan tény, amely talán az események – különösképpen az Egyesült Államokkal szembeni vereség – túldimenzionáltságának az érzetét is jelzi; az eseményeket mint kollektív kudarcot élték meg, de azok valójában nem jelentettek sokkal többet, mint egy nemzetközi válságot, abban a válságsorozatban, amely ugyanebben az időben érintett más országokat is: Portugáliát, Itáliát, Franciaországot. Csaknem 20 év annak, hogy Jover bemutatta a kilencvennyolcas események hosszú listáját, arra utalva, hogy Spanyolország nemzetközi válsága nem volt kivételes jelenség.¹¹ Azonkívül Spanyolország ’98 után továbbra is rendelkezett gyarmatokkal a Guineai-öbölben, részt vett az Afrika felosztására összehívott, egymást követő konferenciákon, és évtizedeken keresztül megszervezte és megőrizte Nyugat-Szaharát.

Végso soron a spanyol ’98 a gyarmati újrafelosztás folyamatának részét képezte, vagyis a régi hatalmak területeinek átadását a tengerentúli expanzióra törekvő más államoknak. És e folyamatban, melyben Spanyolország veszített, az ekkor elcsatolt területek már csak valamikori amerikai birodalmának a maradékát (megközelítőleg két százalékát) jelentették. Ez a birodalom valójában 1824-ben veszett el, anélkül, hogy akkor bármilyen „traumát” is okozott volna az uralkodó osztályokban, akik aztán később 1898 traumájának hatásáról beszéltek – pedig 1898 csak igen korlátozottan befolyásolta a városi, művelt középosztályokat.

Milyen szerepe lehet ma ezen „szerencsétlenségre” való megemlékezésnek? Itt ugyancsak lehetséges az összevetés az 1492-es évfordulóval, amelynek fő eredménye 1992-ben tudományos szempontból egy olyan historiográfiai vita volt, amely számos könyv kiadásán túl egyáltalán nem hozott újdonságokat. A mostani első centenáriumi megemlékezés események, találkozások, viták, konferenciák tömegét hozta. Ezekben az években Spanyolországban megszokszorozódtak a könyvek a gyarmati válságról, bár valószínűleg azok a könyvek lesznek túlsúlyban, amelyek e válság hatásait és következményeit magában Spanyolországban mutatják be. A megemlékezés magára Spanyolországra összpontosul. Januárban nyílt meg Madridban az 1898, *Spanyolország, századvég* című kiállítás, amelynek bevallott célja az, hogy „megnyissa azon év centenáriumi megemlékezéseit, melyben Spanyolország elveszítette utolsó gyarmatait”, de tulajdonképpen azt mutatja be, hogyan szórakoztak a spanyolok 1898-ban. Egyetlen szó sem esik ugyanis a kubaiakról, a puertoricóiakról, a Fülöp-szigeteki-ekről, bár ezen területek „elvesztése” motiválta a kiállítás megrendezését.

A spanyol látószögnél azonban, amely az amerikai (vagy Fülöp-szigeteki) dimenzió elfelejtésében manifesztálódik, még aggasztóbb az a „spanyolista” perspektíva, amely továbbra is él bizonyos kicsiny, de jelentőségteljes körökben és környezetben. A Történeti Akadémia egy publikációjának vezető cikke például, utalva egy 1996 decemberében José Rizal¹² emlékére emelt szoborra, a következőt írja: „Spanyolország, amely halálra ítélte a Fülöp-szigeteki szabadság védelmezőjét, ma ugyanazzal a nagylelkűséggel, mellyel korábban Bolíviát, San Martínt és annyi más személyt elismert, most ismeri el az ő érdemeit.” Ezután a cikk Eloy Gonzalo García Cascorróban tett kalandjára (Kuba, 1896 ősze)¹³ és a Baler-epizódra (Fülöp-szigetek, 1899)¹⁴ utal, s felteszi a kérdést: „Túlzás lenne kérni, hogy Spanyolország, amely annyi nagysággal fogadta be azokat is, akik valaha ellenségei voltak, felhasználhassa ’98-at arra, hogy az ő hőseit is megbecsüljék? Nincs olyan nemzet a világon, ahol annyi emlékmű található korábbi ellenfeleinek szentelve, mint Spanyolországban. Tartunk tőle,

¹¹ Jover Zamora, José M.: 1898. Teoría y práctica de la redistribución colonial. Madrid, 1979.

¹² Rizal, José (1861-1896), Fülöp-szigeteki orvos, költő, akit spanyolelles felkelőként a spanyolok elfogtak és kivégeztek. (A fordító jegyzete.)

¹³ Gonzalo García, Eloy (1876-1897), spanyol katona, aki a kubai felkelők ellen vívott cascorrói ütközetben végrehajtott bátor, önfeláldozó akciója révén vált ismertté. (A fordító jegyzete.)

¹⁴ Baler egy Fülöp-szigeteki helység neve, ahol a helyi felkelők támadása idején Enrique de las Morenas kapitány, mint a spanyol történetírás említi, „hősiesen ellenállt”. (A fordító jegyzete.)

hogy olyan spanyoloknak, akik Spanyolország szolgálatában vették életüket Kubában vagy a Fülöp-szigeteken azokban a konfliktusokban, amelyek az Egyesült Államokkal vívott háborúval fejeződtek be, nincs emlékművük Madridban, még Rizal szobránál jelentéktelenebb sem. Fognak-e valaha ilyen emlékművet felállítani Havannában? Talán készülnek már hasonlóra Manilában, esetleg Washingtonban már keresik is ezek helyét?”¹⁵

Az olyan felvetések, amelyek gyakran összekapcsolódnak annak a tézisnek az ismételtetésével, mely szerint az Egyesült Államok az igazi bűnös a spanyol „katasztrófáért”, mivel a kubaiak képtelnek lettek volna megnyerni a háborút, sem felejtethetik el velünk az agresszív nacionalizmust vagy a hazafias lelkesedést, mint tényezőt abban, hogy a nagyhatalom beavatkozott a spanyol-kubai háborúba. 1898-ban a sajtó és a politikusok beszédei a „spanyol oroszlan” nagylelkűségéről és bátorságáról áradoztak és becsmérték a „jenki disznó” gyáva-ságát és fősvénységét – s a jellemzőek nagy népszerűségnek örvendtek. Mint példát említjük, hogy a madridi farsangon 1898 februárjában az első díjat egy disznónak adták, amelyet jenki ruhába öltöztettek.¹⁶

És ha létezik a spanyol történetírásnak olyan áramlata, amely kiáll a kor Spanyolorzága mellett, és a dicső tengerészeket és a spanyol katonákat magasztalja, valamint a hősiességet és a hazafias büszkeséget, ugyancsak megtalálhatók Spanyolországban a kubai „szeparatisták-ra”, a „kalóz” expedíciókra vonatkozó utalások (a spanyol hatóságok a múlt században így nevezték a spanyol felkelők akcióit) is. Ugyancsak nem ritkán hallani tekintélyes történe-szektől azt a kérdést: Kuba vajon miért akart függetlenné válni,¹⁷ milyen motívumok játszottak ebben szerepet? Olyan kérdés ez, mely egy másik, hasonló jellegű kérdéssel vág össze: meg voltak-e Kubában a függetlenné válás feltételei? Ha azonban tekintetbe vesszük a 19. századi Kuba gazdasági-társadalmi és kulturális fejlődésének igen magas szintjét, amely sok tekintetben magasabb volt, mint Spanyolországé, nyilvánvalónak tűnik, hogy igen is megvoltak a feltételek ahhoz, hogy harcoljon függetlenségéért, és hogy azt megszerezze. Éppen ezért az igazi kérdés nem az, miért függetlenedett Kuba, hanem az, hogy miért nem tette ezt előbb, ami ugyancsak bőségesen tárgyalt téma, amelyről nem esik távol magának a spanyol gyarmatosítás revitalizációjának a kérdése.¹⁸

Jellegzetes tünetként azonban megfigyelhető a mai Spanyolországban az is, hogy a ’98-ra való megemlékezés egy adott pillanatban átváltozik a „jobboldal”, a politikai konzervatívok felmagasztalásává, mutatja ezt például Cánovas del Castillo¹⁹ konzervatív politikus személyé-nek dicsőítése, szemben a liberális Sagastával²⁰. Újraértékelik Valeriano Weyler²¹ figuráját is, akit „havannai emberünk”-ként minősítenek, s úgy mutatják be, mint a gerillaellenes had-viselés stratégiáját, mint „hatékony, profi katonát egy kaotikus Spanyolországban; a köztársasági Róma egy tábornokát a puccsista generálisok országában.”²²

Befejezésül néhány rövid terminológiai megjegyzést szeretnék tenni – hiszen a szavak egyébként sohasem „ártatlanok”. Az 1898-as évet általában úgy definiálják, mint a „gyarma-

¹⁵ Historia abierta 1997. február. 20. szám.

¹⁶ Balfour, S.: The Lion and the Pig: Nationalism and National Identity in Fin de Siècle Spain. In: C. Mar Molinero és A. Smith (szerk.). Nationalism and the Nation in the Iberian Peninsula. Cambridge, 1995.

¹⁷ Martí, José: Obras Completas. I. kötet, Madrid, 1975. 94. (a továbbiakban: Martí)

¹⁸ Más se perdió en Cuba 31-89.

¹⁹ Cánovas del Castillo, Antonio (1828-1897), konzervatív spanyol politikus, 1874 után többször volt kormányfő. 1897 augusztusában – miniszterelnökként – egy anarchista merénylet áldozata lett. (A fordító jegyzete.)

²⁰ Sagasta, Práxedes Mateo (1825-1903), liberális politikus, több spanyol kormányban miniszter. 1897-ben, Cánovas del Castillo halála után ő lesz Spanyolország miniszterelnöke. (A fordító jegyzete.)

²¹ Weyler, Valeriano (1838-1930), spanyol tábornok, a kubai háborúban kegyetlenségéről vált világszerte ismertté. A korabeli magyar sajtó „a mézsáros Weyler”-ként emlegeti. (A fordító jegyzete.)

²² Cardona, Gabriel – Losanda, Juan Carlos: Weyler. Nuestro hombre en La Habana. Madrid, 1997.

tok elvesztését” (ha nem éppen „gyarmataink elvesztéseként”); olyan évként, „amikor Spanyolország elvesztette birodalmát”. Olyan kifejezések ezek, amelyek nem egyszerűen spanyol felfogást tükröznek, hanem egyenesen „spanyolistát”, mely felfogás még a konferencia meghívójában is szerepel: „Spanyolország utolsó amerikai gyarmatai elvesztésének év-százada”.

Kubai látószögből nézve azonban miért lenne ez „vesztés”? Spanyolország tényleg elvesztette „az ő” gyarmatait. De ezek nem „elveszték”, bár sajnos a függetlenségüket sem „nyerték el”, ebben az 1898-as évben, amelyhez pedig joguk volt, és amelyért harcoltak. Ezért persze pontatlan lenne az a megfogalmazás is, hogy „Kuba, Puerto Rico és a Fülöp-szigetek függetlenségének centenáriumát” ünnepeljük – pedig ezzel is ugyancsak gyakran találkozhatunk még történetkongresszusok összehívásakor is. Helyesebb, ha azt mondjuk ’98-ról, hogy olyan év ez, amely „véget vetett a spanyol kolonializmusnak Amerikában és Ázsiában”. Ez ugyanis véleményem szerint olyasvalami, ami méltó a megemlékezésre és az ünnepelésre, mert a volt gyarmatok felszabadulásának folyamatában előhaladást, a spanyol kolonialista politikában pedig hátralépést jelent – miközben a Spanyolország és volt birtokai közötti új viszony kezdetét hozta magával. A spanyol kolonializmus veresége nem a függetlenséget jelentette, hanem az észak-amerikai imperializmus mérgezett almájának az elfogadását; mégis, ami megemlékezésre méltó közben, az a Kuba és Spanyolország közötti gyarmati-politikai kapcsolatok megszakadása, ami azonban ugyanakkor nem jelentett szakítást a kubaiak és a spanyolok között. Éppen ellenkezőleg: 1898 után igen sok spanyol (mindegyik gallegó és asztúriaiak) vándorolt ki Kubába; ekkor kezdődött valójában ennek az országnak az „intenzív hispanizálása”,²³ segítve magunk mögött hagyni azt a helyzetet, ami százegynéhány éve még igaz volt: „Közöttük (kubaiak és spanyolok között) nem létezik közös ambíció, sem azonos célok, sem kedves emlékek, amelyek összetartanák őket.”²⁴

Ne csináljunk tehát egy szomorú ’98-at! Tegyük másként! Ne sírjunk, ellenkezőleg, ünnepeljük a spanyol gyarmati uralom végét; és igen, sajnáljuk, hogy itt és a mi Amerikánk más részén az Egyesült Államok neokolonialista uralma kezdődött – mert ez és nem más ’98 igazi szerencsétlensége, melynek következményei máig érezhetők. Amikor ugyanis Martí azt mondta: „Kubának mind Spanyolországtól, mind az Egyesült Államoktól szabadnak kell lennie”,²⁵ nemcsak politikai cselekvési programját foglalta össze, hanem azt a két külső akadályt is megnevezte, amely a 19. század végén meghúszította, hogy Kubában szabad és méltóságteljes köztársaság jöjjön létre, olyan erkölcsös köztársaság, mely állampolgárainak garantálja a boldogságot és jólétet. Három (a valóságban harminc vagy még több) évbe került megszüntetni ezen akadályok egyikét. A másik még ma is létezik a blokádnak és a kereskedelmi embargó formájában – a nemzetközi tiltakozás ellenére, amihez csatlakozott II. János Pál pápa is, akinek közvetítési kísérlete ebben az értelemben nem hatékonyabb, mint száz évvel ezelőtt a Vatikán akkori urának, XIII. Leónak közvetítő akciója volt Spanyolország és az Egyesült Államok között.

1998 az az év, amikor a „szerencsétlenség” mellett más évfordulókról is megemlékezünk. Csak kettőre utalnék: Federico García Lorca születésének századik évfordulójára, és az *Emberi jogok egyetemes deklarációjának* ötvenedik évfordulójára.

Ezen a „másik ’98”-on mi spanyolok jól tennénk, ha felhasználnánk minden alkalmat arra, hogy ez utóbbi érvényesülését követeljük, abbahagyva a száz év óta tartó jeremiádat és a siránkozást a gyarmatok „elvesztése” miatt, de igenis sajnálkozva a rettenetes vereség és megaláztatás miatt, amit a népek az Egyesült Államoktól elszenvedtek.

S ha 1492-ről már említést tettem, Kolumbuszt idézve fejezném be írásomat, aki a Kubába érkező európaiak első csoportjának legnagyobbja. Ő 1492. október 28-ának vasárnap-

²³ Maluquer de Motes, J.: *Nación e inmigración en Cuba, siglos XIX y XX*. Barcelona, 1992.

²⁴ Martí I. kötet, 380.

²⁵ Martí 21. kötet, 380.

ján érkezett ide, naplójában ezen a napon ötször használta Kubát illetően a *szép* jelzőt: „c sziget a legszebb, melyet emberi szem valaha látott”. A következő napon a *szép* szó hatszor szerepel, és az Admirális elmondja, hogy ama sziget „igen nagy és oly szép, hogy nem lehet elégszer elmondani”. Én magam is ezt teszem; nem szűnök meg jól mondani Kubáról, vagy, hogy Martíval szóljak, „nem szűnök meg védeni és szeretni ezt az országot”.²⁶

De persze Spanyolországot sem, amint azt Rubén Darío is tette, aki a kubai háború krónikása volt, és még 1899-ben, a „szerencsétlenség” teljes hatása alatt írta hittel és szeretettel teli, optimista vallomását Spanyolországról:

Miközben a világ magához tér, miközben a föld forog, miközben a szív ütése őrzi az álmod, miközben él a költészet, a nemes kitartás, a lehetetlen keresése, a lehetetlen kalandé, egy titkos Amerikáé, melyet meg kell találnunk – Spanyolország élni fog.

Fordította: Anderle Ádám

MARÍA LUISA LAVANIA CUETOS

The memory of '98 in Spain

The memory of 1898 lives in the collective Spanish historical consciousness as ‘The Year of Disaster’, the national tragedy signalling the end of the American and Asian colonial system. Losing the colonies, however, as the author points out, was not a disaster but the beginning of a series of changes that linked up with the modernisation of Spain and with its approaching Europe. Reviewing the historical works published in recent years on 1898 and its effects, the author asserts that these refute the catastrophist interpretation of the event: the military defeat by the United States was not a disabling blow for Spain either from military or from economic or ideological aspects. Indeed, the conditions were already ripe for the independence of Cuba. At the same time, the disruption of colonial-political ties between Spain and Cuba did not mean the severing of cultural-spiritual bonds between Spaniards and Cubans. The author claims that the end of Spanish rule in Cuba, which can be attributed to '98, should be celebrated, and not mourned. What were unfortunate in the affair was rather the consequences of the simultaneous unfolding of what can be regarded as the neocolonist aspirations of the United States.

²⁶ Martí 20. kötet, 473.